

ЧЛАНЦИ

Чедо Вуковић

ПРЕД ВУКОВИМ ПОРТРЕТОМ*

Са старог портрета гледаш у наше вријеме, штовани Вуче. Зна се, бјеше ти тегобно за живота: немаштина с породицом у туђини, хромост, невоље с властима у рођеној земљи — мутна обзорја.

Али, ти ниче из народа као што ниче ријеч.

Кроз тебе проговори устанички српски народ. Плану борба против сјеча и данка и набијања на колац.

Ти се лати свијетлог оружја: науке, слова, језика којим чо-вјек бива човјеком.

Ти устаде у борбу против славеносерба, против наметања црквеноруског језика, нешто посрбљеног

Вјечити учениче и учитељу, ти се врати у народ дјелом, непролазном књигом, задужбином живе ријечи.

Гледам портрет, а видим твоје дјело. Оно је на листовима, твојом руком исписаним. Оно је у новим изворима, у изворном гласу језика и књижевства куд је нашке ријечи. Тако и у нас, Црногораца.

Јер ти си у Црну Гору трипут доходио. Па се с Његошем сретао и дописивао. У његовој књигопечатњи штампао пословице. Нашао си да Црногорци зборе и пишу и лелечу народним језиком. И ти рече: „ондје је њива чиста”. Ту се сретоше народна ријеч и твоје начело и слово.

Па из Црне Горе никад пошао нијеси.

Остао си ту дјелом и далеким коријеном своје ријечи. Јер, ено, у Петњици се држи кућиште твојега дједа Јоксима. О теби збори и Вукова чесма. А биљежи се предање да су твоји старији

* Ријеч на Свечаној академији посвећеној 200-годишњици рођења Вука Караџића одржаној 2. марта 1987. у Титограду.

преци предигли у Дробњак из Лијеве Ријеке, с Лопата, искрај воде Караџице. Било како било, што у народу живи — његова је истина.

И у наше доба, Вуче, низаше се најезде и ратови. Титовске звијезде „вргоше прилику” да се народи на оружје дижу. И би револуција. Тад су устајале и пјесме из твојих пјесмарица, полијетали листови изрека и легенди, за човјека се борила Његошева и твоја ријеч.

И ево нас у заједници и слободних и равноправних. Ево нас на вишој лjestвици науке и техничке моћи. Крочисмо напријед у поимању свијета, природе и друштва.

У нас се дуже памте мане него врлине. Не бих ни да свечарски љепорјечим. Хајде, дакле, да попричамо о нечем нама блиском, о језику. И то вуковски, ако ја узмогнем.

Вукова ријеч отвара врата времена — ваља нам гледати пространије. Јер дуго смо ти, штовани списатељу, раздвојени били — побијали нам међаше велможе и краљеви, султани и ћесари и фирери и њихови подложници. Сад се у заједници слажемо и волимо али и гложимо. Нађе се и таквих који би језик наш цијепали.

А ваља нам се уздати, Вуче, у наше зналце језика — њима би се поносила било која земља свијета. Док мислим на тебе и на њих, изазива ме питање, јер без њега не могу бити: Који је то језик мојег времена? Шта је данас народни језик? И куд то стремимо?

Загледан сам у два смјера: језик и јединка, језик и друштво.

Па хајде, Вуче, да запитамо себе: Како настају мисао и ријеч у ћелијама под тјеменом, у њиховој тајновитој сарадњи? И потом: Како памтимо, маштамо и заборављамо и опет се сјећамо? Како се рађа унутрашњи говор и наше дубоко ја? Да ли из прасна? Како се пале искре помисли и свијести усред предачких нагона и болова? И обрнуто: како примљену ријеч-поруку оживљујемо у себи? Ту се хоће сарадња научника из многих земаља, из многих наука. И можда је ту, Вуче најдубља људска тајна, у том тројству: ћелија — искра помисли — честица гласа. И корак даље: биће — мисао — ријеч.

Можда ћемо тако сазнати себе и сјединити се с природом. Можда ће нам глас и ријеч бити изворни и истинити као говор природе око нас. А глас ће бити свјестан себе и свијета који је био и који ће бити.

Је ли то пут до склада у себи, до јединства бића и мисли, бића и ријечи? Је ли то пут ка заједници искрених и радних?

Данас, штовани списатељу, језик наш, српскохрватски, пролази кроз драматична превирања. Као ми на републике и

комуне, на гране привређивања и радне јединице, на слојеве имућних и сиротних, на струке и науке — у свим правцима — тако се и језик разгранео у мноштво огранака. Те дубоке и брзе мијене, здраве у темељима, наносе и муљ, свој и туђи. А од ријечи јаснијег огледала нема.

Већ се назире — језички токови ће се сливати, уза све разноликости и вишегласја. Но, која је и каква матица нашег језика?

Хоће ли се све кретати према гранама технике, науке и филозофије? Ти би рекао: то је од живота удаљено и преуско — то је притока.

Јесу ли матица језички токови књижевности? Ти кажеш: притока.

Можда особености дијалеката, па и црногорских говора? Они дијелом тону у заборав или се сламају на праговима градова и фабричких хала. Ти би казао: притока, иако доноси ријечи неумрле и сликовите.

Хоће ли се матица свести на отуђени, безлични језик са разних трибина, уз снажне посреднике — друштвена гласила? Да споменем тек мало узорака: „развијање активности на реализацији” умјесто: непосредно дјеловање (дакле: одвајање од стварности), „претпоставка” — умјесто: услов и предуслов (дакле: помућивање смисла), „Садржаји” — једна ријеч за све и свашта (дакле: сажимање), па свакодневно „негдје око” (дакле: неодређеност) итд. Ти би рекао: понешто од тога — притока.

Па, хоће ли у матици језика надјачати оно скоројевићко, колонијално загледање само у једну страну, а четири су стране свијета? Уз пјесму и музику и живу слику навојштише сада *џогинг* и *шопинг* и *футинг* и *сет-џет* и *деск* и *плеј оф* и *аеробик* и *супер* за све и разни *имиџи* и *брифинзи* и *мини-фарме* па све до *миди* „Горског вијенца”! Ти би казао, мој стари Вуче: не туђи се туђица, али из свијета бирај што је најбоље.

И најзад, хоће ли језик, тај дар над даровима, извирати из дубина времена, друштва и јединке? Хоће ли он бујати из рада, из стварања вриједности, па и самог живота — из узлета, патње и љубави? Хоће ли глас овог и слиједећег вијека — у земљи самоуправног социјализма — бити понајприје глас борбе за освајање виших, људскијих основа живота и мисли, прави глас људи који на дјелу остварују сан твојег и многих минулих покољења, Вуче Караџићу?

Твој поглед охрабрује. Као да кажеш: „За злато рђа не приања”.

И ти би, можда, рекао: ријеч је што и Дурмитор, што и чо-вјек, ријеч је *соа људска* — она нас усправним држи.

Знам, у твоје доба Вишњић попијеваше и стих: „ал' се Србљи дигнут не смједоше". И гле, народ прихвати о себи оно „не смједоше". Тако може пјевати слободарски народ који се не боји ни својег страха".

Такав је и црногорски народ и други на нашем простору. О томе збори критичка ријеч народне пјесме, приче, изреке. Тако звуче и опоре ријечи Петра Првог и Његоша и Марка Миљанова, све до Лалића.

Јер ова је земља судилиште — на дјелу и на ријечи. Освајачу и тиранину суди и пресуђује устанцима које не можеш избројити. Себи суди ријечима прекорницама. То љековито судилиште, та посјечита ријеч, та народна самокритика кријепи нас и данас. Она рађава и разгони облаке и бистри видике.

А ријечи имају чврсту кичму. Оне се не повијају на вјетру као влати траве. О ријеч, као о брид мача, и вјетар се посијече. Тад заиграше твоје вјеђе. Брк добродушно затрепта.

Знам ја вас, рођени моји. Ви ћете на сва уста Вука славити, а језик свој и даље кварити! Ишчашена ријеч нешто кварно у људима.

Па, Вуче, зар ћемо бити своји непријатељи?

Није друге, ваља нам се борити. Уз здраву ријеч брже се лијечи.

У породици, за подмладак — више бриге о језику.

Више часова језика и писмености у школама. Чистији глас уџбеника, тих родитеља сазнања.

Борба за бољи језик на свим трибинама, у друштвеним гласилима.

Више договора и сагласја о новим језичким појавама.

За оне притоке и за матицу из творачких извора постараће се живот сам — уз помоћ науке о језику.

И не дијелити језик — он је недогледно вријеме у нама.

И не дијелити ријеч од труда за боље свих, од дјела народнога.

У нову техничку еру да не закорачимо обезличена гласа и скупчена видика, већ богатије мисли и ријечи, човјечнији.

Никаква зла ријеч око нас и из нас није јача од нас самих.

Братство међу језицима крчи пут братству међу људима.

Није слободна ријеч која тиранише друге ријечи!

Ти си, Вуче, сагласан и кажеш: „да пише сваки нарјечјем предјела свога, у коме се родио и узрастао и које најбоље познаје".

А ја бих додао парафразу дистиха: без извора нема воде, ни ријечи без слободе, Ријеч и слобода заједно су и сада, док се ближи 500. година од прве књиге из типографије Црнојевића.

И можда бисмо испред оног твојег „пиши као што говориш“ могли исказати захтјев: *говори као што мислиш и живи као што говориш.*

Можда би то оснажило поруку: *вратити језик животу и живот језику.*

Па бих додао: каква ријеч — такво и вријеме сјутрашње. Јер, одиста, од свега људског најдуже трају кост и ријеч. Би ријеч и бисмо, јесте ријеч и јесмо, биће ријеч и бићемо. А ти, штовани Вуче, крену са извора и сам постаде извор. Трипут си долазио у Црну Гору, Вуче Караџићу. Никад из ње пошао нијеси, никад до дана данашњега.